Κριτική για την παράσταση «Ιφιγένεια η εν Αυλίδι» της «Ομάδας Σημείο Μηδέν»

Θ.Α.
Κυριακή 4 Οκτωβρίου, 2026

Άπνοια. Ο πολεμικός στόλος με τα χίλια καράβια και τους χιλιάδες στρατιώτες περιμένει ακινητοποιημένος στην Αυλίδα. Γυναίκες από τη Χαλκίδα, απέναντι, έχουν καταφτάσει για να θαυμάσουν από κοντά, ως θεατές, τη στρατιωτική βάση των Αχαιών, την πολεμική υπεροχή και, φυσικά, τους διάσημους ημίθεους και ήρωες. Αν δεν θυσιαστεί η Ιφιγένεια στην Αρτεμη άνεμος δεν θα φυσήξει, ο στρατός δεν θα φτάσει στην Τροία για να την καταστρέψει, να τη λεηλατήσει, να σκοτώσει και να σύρει από τα μαλλιά αθώα κορίτσια. Βεβαίως, για τα θύματα αυτού και του ξένου τόπου δεκάρα δεν δίνουν οι μεγάλοι ηγέτες και οι μυθικοί ήρωες. Αξίζει όμως να θυσιαστεί το δεκατετράχρονο παιδί του βασιλιά; Ολοι αλλάζουν γνώμη και θέσεις: Οσοι ήθελαν να την σώσουν αποφασίζουν να την θυσιάσουν, και όσοι επιθυμούσαν τη θυσία της διατείνονται (τάχα) για τη σωτηρία της.

Ο πολιτικάντης Αγαμέμνων, όπως «όταν πάσχιζε να γίνει ο στρατάρχης της τρωικής εκστρατείας - κι ας καμωνόταν τάχα πως δεν το 'θελε ...έκανε όπου έβρισκε χειραψίες» και όταν τελικά έγινε «άλλαξε τους τρόπους του», αντιλαμβάνεται τον πολιτικό κίνδυνο: Αν δεν γίνει η θυσία, ο δόλιος και φιλόδοξος Οδυσσέας, «που πάει πάντα με το μέρος του όχλου», θα ξεσηκώσει το στράτευμα απέναντί του. Ο Μενέλαος, ένθερμος υποστηρικτής της θυσίας, χύνει (κροκοδείλια) δάκρυα για το κρίμα. Ο μυθικός Αχιλλέας, που έχει υποσχεθεί ότι θα σταθεί «σαν σωτήρας θεός» και δεν θα τολμήσει κανείς να πειράξει το κορίτσι, όταν βλέπει ότι μέχρι και οι δικοί του στρατιώτες, οι Μυρμιδόνες, απειλούν να τον λιθοβολήσουν αν εμποδίσει τη θυσία, αντί για τα στήθη του βάζει μπροστά

την Κλυταιμνήστρα να μεταπείσει τον Αγαμέμνονα με παρακαλετά. Και εκείνη υποφέρει, προσπαθεί να πείσει τους άντρες που ορίζουν την τύχη του παιδιού της με κάθε τρόπο. Δεν είναι η θυσία ενός παιδιού το πρόβλημα. Ας θυσιάσουν όποιο άλλο παιδί θέλουν, π.χ. την Ερμιόνη, που είναι στο κάτω κάτω η κόρη του Μενέλαου και της φταίχτρας, αλλά όχι το δικό της.

Οι θεατές της ταραγμένης εποχής του Ευριπίδη βλέπουν όλο το γνώριμο μυθικό μεγαλείο να καταρρέει, τους θεούς να αμφισβητούνται, τους μεγάλους στρατηλάτες του παρελθόντος να γίνονται μικροί. Και η Ιφιγένεια; Εκείνη θα βρει τη λύση που θα δώσει το «πράσινο φως» για την έναρξη του πολέμου, με την αυτοθυσία της. Τι οδήγησε αυτό το κορίτσι, που πριν λίγο έλεγε ότι είναι προτιμότερη μια άθλια ζωή από έναν καλό θάνατο, να βγάζει «πατριωτικό» λόγο; Οι μελετητές διχάζονται για τα κίνητρα του ποιητή. Είναι πρώιμη σκέψη για την «πανελλήνια ιδέα» ή ευριπίδεια ειρωνεία;

***

Η παράσταση της «Ομάδας Σημείο Μηδέν» συνηγορεί υπέρ της δεύτερης ερμηνείας, προεκτείνοντας την ευριπίδεια ειρωνεία σε μπρεχτική, τον μύθο σε ιστορικοποιητικό εργαλείο και τον Τρωικό Πόλεμο σε επιτακτικό κάλεσμα του δικού μας καιρού για τις μεγάλες αποφάσεις. Η Ιφιγένεια ενσωματώνει και αναπαράγει τον λόγο του Αγαμέμνονα, διχοτομείται, αποσυντίθεται και μεταμορφώνεται μπροστά στα μάτια μας. Ο,τι ανθρώπινο είχε, πέθανε πριν από την ίδια. Το σώμα της ηθοποιού Μυρτώς Ροζάκη οικειοποιείται τον ξένο λόγο, τον ξένο πόλεμο, το ξένο συμφέρον. Η τερατοποίησή της είναι τραγική, η αυτοθυσία της ειρωνική. Γελάμε πικρά με την κατάντια της να πέσει στον βωμό της «πατρίδας». Ποιας πατρίδας όμως;

Η σκηνοθεσία του Σάββα Στρούμπου, παίρνοντας ένα κείμενο που υποσκάπτει τον εαυτό του, μας κάνει να σκεφτόμαστε διαρκώς πάνω στις έννοιες «πόλεμος» και «πατρίδα», καθώς δημιουργεί ρωγμές όπου η αναμενόμενη πλοκή διακόπτεται για να φανερωθεί ο πολεμικός παροξυσμός ενός κόσμου που βρίσκεται στο ιστορικά οριακό σημείο του. Χρησιμοποιεί αντιστικτικά, ως μπρεχτικό λαϊτμοτίφ, το στοιχείο της επανάληψης - για παράδειγμα τη φράση «αν βέβαια αληθεύει ο λόγος και δεν είναι παραμύθια παράλογα που ποιητές τα διέδωσαν» (στην υπέροχη, ζωντανή και ρυθμική μετάφραση του Παντελή Μπουκάλα) - πυροδοτώντας την αμφιβολία μας για τα πραγματικά κίνητρα της έναρξης ενός πολέμου.

Κάθε τι πάνω στη σκηνή, από τη σωματική χειρονομία και την εκφορά του λόγου μέχρι τη σκηνική διάταξη, οδηγείται από την εξής κεντρική γραμμή: Είναι και αυτό και το αντίθετό του. Το πιο φανερό παράδειγμα είναι το εξαιρετικής σύλληψης σκηνικό της Κατερίνας Παπαγεωργίου, όπου αρκούν ένας κύκλος, σημαιάκια που τον περιστοιχίζουν και τεθλασμένες γραμμές τόσο για να εξυπηρετήσει τη σκηνική δράση όσο και για να λειτουργήσει αυτόνομα στην παραγωγή νοήματος. Είναι ο νοητός βωμός στο κέντρο και ο στόλος με τα χίλια καράβια, είναι η απαιτούμενη θυσία και τα πότε αντιμαχόμενα, πότε ενωμένα ιμπεριαλιστικά κράτη, αλλά είναι και το εν δυνάμει αντίθετό τους. Θυμίζοντας έντονα τον πίνακα του Ελ Λισίτσκι «Χτύπα τους λευκούς με την κόκκινη σφήνα», το σκηνικό είναι μια εικαστική συμπύκνωση της ταξικής πάλης, όπου το κύριο αίτημα βρίσκεται σε εκκρεμότητα και μένει να γίνει πραγματικότητα από τους θεατές: Η γκρι σφήνα στην οποία τοποθετείται ο Αγαμέμνων μπορεί εν δυνάμει να βαφτεί κόκκινη, παίρνοντας το χρώμα από τις δεκάδες σφήνες - σημαίες που περιτριγυρίζουν τον απόλυτο κύκλο της καθεστηκυίας τάξης. Το τέλος της Τροίας το ξέρουμε. Της Ιφιγένειας, επίσης. Το δικό μας ποιο θα είναι;

Οι φωτισμοί του Κώστα Μπεθάνη συνέβαλαν στο να αναδειχθεί η παραπάνω πολυεπίπεδη ερμηνεία του σκηνικού χώρου, με εναλλαγές από την αυστηρή γεωμετρικότητα στον λιτό φωτισμό. Η μουσική του Ζήση Σέγκλια - ήχοι που παραπέμπουν σε μαχαίρι που ακονίζεται, σε ξίφη που μάχονται αλλά και στο ξέσκισμα της επιφάνειας των «παράλογων παραμυθιών» - προσέδωσε συναισθηματική ένταση, ακριβώς επειδή δεν λειτούργησε συναισθηματικά αλλά σχολιαστικά.

Το στοιχείο της αντίφασης ενσωματώνουν υποκριτικά και οι ηθοποιοί της ομάδας, μιας αντίφασης ανάμεσα σε αυτό που τα πρόσωπα καμώνονται πως είναι και σε αυτό που στην πραγματικότητα είναι. Και έτσι προκύπτουν η ειρωνεία και η αποστασιοποίηση. Ο Νίκος Ντάσης ως Αγαμέμνων φανέρωσε τη δειλή προσωπικότητα του φαινομενικά επιβλητικού στρατάρχη, μικραίνοντας σωματικά, κυριολεκτικά, το ηρωικό του μέγεθος. Ο Νίκος Ψυλάκης ανέδειξε τον διπρόσωπο τακτικιστή Μενέλαο, έχοντας ακρίβεια και σταθερότητα. Ο Γιάννης Σανιδάς έδειξε το φιλάρεσκο και εγωπαθές στοιχείο του Αχιλλέα, έχοντας μια πιο κωμική διάθεση, που ενδεχομένως χρειαζόταν πιο γενναία αντιμετώπιση από όλους τους ηθοποιούς.

Η πολύχρονη θητεία της Ελλης Ιγγλίζ στην ομάδα δεν κρύβεται, και μάλιστα στον πιο δύσκολο, αντιφατικό ρόλο, καθώς η Κλυταιμνήστρα δεν έχει διάσταση ανάμεσα στο φαίνεσθαι και στο είναι, αλλά μέσα στο ίδιο της το είναι. Με σωματική εγρήγορση όμοια με λέαινας, πασχίζει με την

πειθώ να σώσει το παιδί της, όμως η αγωνία της είναι ατομική. Εν τέλει, είναι η ίδια μέρος της ανθρωποθυσίας, αφού είναι στην άρχουσα τάξη. Η στιγμή στο τέλος, όπου της λένε τα χαρούμενα μαντάτα για την ελαφίνα που τάχα θυσιάστηκε αντί για την κόρη της και απομένει να κοιτάζει μπροστά όλη τη συμφορά, θα μας μείνει για καιρό. Οσο δεν συμπονέσαμε την Ιφιγένεια πριν, τώρα με όλη μας την τρυφεράδα κοιτάμε το νεκρό της σώμα, όπου ο μόνος που στέκεται στο πλευρό της είναι ο Χορός (Αννα Κόπακα), αυτός που γέμιζε δέος με τη δύναμη του στρατού, τώρα έχει πάρει τη θέση που του 'χουνε φυλάξει: Στον βωμό. Τώρα είναι η δική μας σειρά να πάρουμε θέση: Θα είναι ο βωμός ή η σφήνα;

Θ.Α.

***Αναδημοσίευση από τον «Ριζοσπάστη»**